



Unikátna výstava bratislavských korunovačných medailí a žetónov (1563 – 1830) v kremnickom Múzeu mincí a medailí

Dňa 25. marca 2015 sa v galerijných priestoroch Národnej banky Slovenska – Múzea mincí a medailí v Kremnici uskutočnilo slávnostné otvorenie unikátnej medzinárodnej výstavy Coronatus Posonii... Bratislavské korunovačné medaily a žetóny (1563 – 1830). Na vernisáži sa zúčastnili zástupcovia viacerých partnerských inštitúcií zo Slovenska a Maďarska. Výstava v priestoroch galérie múzea (Štefánikovo námestie 33/40, Kremnica) potrvá do 26. júna 2015.

Výstavný projekt Coronatus Posonii... vznikol ako výsledok spolupráce Slovenského národného múzea – Historického múzea v Bratislave a Maďarského národného múzea v Budapešti. Organizátori vybrali na výstavu medaily a žetóny nielen zo svojich zbierok, ale aj z ďalších inštitúcií (SNM – Historického múzea v Bratislave, Múzea mesta Bratislavy, Historického múzea v Budapešti, Maďarskej numizmatickej spoločnosti, NBS – MMM Kremnica) a od súkromného zberateľa Ferenc Gábora Soltésza (odborne zastupujúceho Maďarskú akadémiu vied). Osobitne sa treba zmieniť o tom, že na výstavu, v rámci ktorej sa prezentuje zhruba 150 kusov medailí a žetónov (niektoré obojstranne – z averznej i reverznej strany), zapožičalo kremnické Múzeum mincí a medailí takmer 50 exemplárov korunovačných medailérskych artefaktov, teda približne tretinu exponátov.

Po úspechu výstavného projektu na Bratislavskom hrade (2014) sa výstava presunula v marci 2015 práve do Kremnice. Na príprave kremnickej reprízy výstavy sa ako odborní kurátori podieľali Ferenc Gábor Soltész (Maďarská akadémia vied),

Csaba Tóth a István Vida (Maďarské národné múzeum), Marek Budaj (Slovenské národné múzeum – Historické múzeum Bratislava) a Magdaléna Kamhalová a Daniel Haas Kianička (NBS – MMM Kremnica). Z organizačného hľadiska projekt za kremnickú stranu realizovali riaditeľka kremnického Múzea mincí a medailí Mariana Novotná a Erika Grniaková. Na otvorení výstavy odznali pozdravné prihovory, príspevok o dejinách bratislavských korunovačných medailí a žetónov a pútavá akordeónová hudba. Popri M. Novotnej a D. Haasovi Kianičkovi sa prítomným prihovorila aj vedúca numizmatického kabinetu (Ďeremár) Maďarského národného múzea Melinda Torbágyi.

V dejinách Uhorska, resp. rakúskej či rakúsko-uhorskej monarchie, zohrala Bratislava dôležitú úlohu. Po obsadení Budína Turkami v roku 1541 sa stala dokonca hlavným mestom Uhorska a zároveň korunovačným mestom uhorských kráľov. Medzi rokmi 1563 až 1830 tu boli korunovaní takmer všetci uhorskí panovníci (11 kráľov), až na Ferdinanda III. a Františka I., ktorí boli korunovaní v Šoproni a Budíne. Dialo sa tak na základe kon-

Medaila k bratislavskej korunovácii Jozefa I. v roku 1687, norimberská razba



*Georg Hautsch – Lazar Gottlieb Lauffer, Medaila ku korunovácii Jozefa I., 1687*

cepcie vypracovanej v roku 1561 Uhorskou radou, pričom sa vychádzalo zo stredovekých stolično-belehradských zvyklostí. Ceremoniál korunovácií sa v takmer nezmenenej podobe vykonával až do konca existencie monarchie. Základom korunovačného poriadku bol predpis Albrechta V. z roku 1437. Nastávajúci panovník prichádzal do Bratislavy na korunováciu spravidla z Viedne, a to na pozvanie uhorského snemu, na ktorom adepta zvolili za kráľa. Pred korunováciou sa nový vládár ubytoval na Bratislavskom hrade alebo v Primaciálnom paláci. V deň korunovačného aktu bol jeho prvou a zároveň najdôležitejšou zástavkou bratislavský Dóm sv. Martina. Obrad korunovácie bol súčasťou slávnostnej omše, v rámci ktorej nový kráľ zložil prisahu vernosti katolíckej cirkvi, pomazali ho svätým olejom, odovzdali mu panovnícke insígnie (plášť, meč, žezlo a jablko) a ostrihomský arcibiskup (neskôr aj s palatínom) mu položil na hlavu uhorskú, tzv. svätoštefanskú korunu. Po intronizačnej reči arcibiskupa, speve *Te Deum* a modlitbe za kráľa sa sprievod pešo vybral cez Hlavné námestie, kde nového kráľa pozdravili zástupcovia mesta, do kostola františkánov, kde kráľ pasoval vybraných šľachticov za rytierov Rádu zlatej ostrohy. K nasledujúcim zastaveniam sa panovník presúval na koni. Najprv na tribúne pred kostolom milosrdných bratov (dnes Námestie SNP)

zložil slávnostnú prisahu, že bude dodržiavať uhorské zákony a výsady, zároveň mu zhromaždený dav zložil hold. Na nábreží Dunaja následne cisár vyšiel koňmo na umelo navršeny korunovačný kopček a na ňom urobil mečom kríže na štyri svetové strany ako znamenie toho, že bude brániť krajinu pred nepriateľmi. Ceremonia korunovácie vyvrcholila slávnostným obedom na hrade alebo v Primaciálnom paláci a veselicoou pre ľud v uliciach mesta.

Neodmysliteľnú súčasť korunovácií obradov tvorili mince a medaily. Mali nielen reprezentačnú a propagačnú funkciu (boli znakom panovníkovej suverenity), ale tvorili aj súčasť korunovačných obradov. Najstaršie uhorské korunovačné medaily vznikli v kremnickej mincovni v roku 1508, keď bol ako dvojročný korunovaný za kráľa v Stoličnom Belehrade Ľudovít II. Jagelovský. Korunovačné medaily a žetóny možno rozdeliť na dve základné skupiny – po prvé na artefakty vydávané dvorom, reprezentujúce panovnícku moc a využívané počas korunovácie, a po druhé na artefakty vydávané inými vydavateľmi jednak v dobe korunovácie, ale aj niekoľko rokov po korunovácii. Medaily prvej skupiny zvyšovali lesk korunovačného ceremoniálu a ako dary propagovali tieto udalosti. Najdôležitejšie poslanie mala tzv. obetná medaila (*Opferpfennig*), ktorú korunovaný panovník vkladal

Jozef Daniel Boehm, Medaila ku korunovácii Ferdinanda V. v roku 1830, 30-dukát



dal počas obety na korunovačnej omši na tácku alebo do strieborného kalicha. Spočiatku sa obeťovali ešte mince (napríklad počas korunovácie Maximiliána I. v roku 1563 to bolo 24 dukátov), neskôr to boli medaily v pravom slova zmysle s korunovačnými výjavmi, zvyčajne razené vo váhe viacnásobkov dukátov a na každú korunováciu len v jednom kuse. Hmotnostne ľahšie exempláre dostávali ako dary vplyvných hodnostárov. Napríklad v roku 1830 mala obetná medaila váhu až 30 dukátov (je vystavená aj na kremnickej výstave, čo je unikát!), ďalších 12 kusov vážilo po 24 dukátov, ktoré darovali veľmožom nesúcim korunovačné zástavy, ceremoniarovi ostrihomského arcibiskupa a najlepšiemu strelcovi bratislavského streleckého spolku. Dve 20-dukátové medaily získal samotný kráľ Ferdinand V. Ďalších 100 exemplárov s hmotnosťou 15 dukátov dostali najvýznamnejší šľachtici a úradníci. Počas korunovácií sa razili aj malé žetóny, ktoré mali novému panovníkovi získať priazeň ľudí. Počas presunu korunovačného sprievodu z Dómu sv. Martina do kostola františkánov ich jazdci rozhadzovali medzi dav. Spočiatku sa aj v tomto prípade používali bežné obehové mince, najstarší údaj z Uhorska o tom pochádza zo Stoličného Belehradu (maďarský Székesfehérvár) z roku 1440, až od 16. storočia ich nahradili umeleckejšie poňaté žetóny, ktorých časť sa využívala popri rozhadzovaní aj na darovanie účastníkom korunovačných slávností. Do druhej skupiny patriace medaily a žetóny vznikali na popud rôznych rytcov, ich dielni, šľachty či miest. Boli na nich rôznorodé výjavy a nápisy. Razené mohli byť aj roky po korunovačnom akte ako „trhový“ artikel. Z pohľadu kvality umeleckého stvárnenia sa medzi nimi nachádzali excelentné kusy, ale aj jednoduché ploché razby.

Ako sme uviedli, spočiatku sa počas korunovácií ešte nepoužívali medaily a žetóny, ale obehové mince. Ako príklad možno uviesť korunováciu Maximiliána I. (1563). Neskôr razené žetóny mali ešte stále, čo sa týka formy, parametre mincí (korunovácia Rudolfa II. v roku 1572). Od 17. storočia začali pribúdať aj korunovačné medaily, ich prudký nárast sa spája s vládou Jozefa I. (1687) a Karola III. (1712). Ich reliéfy sa zvýšili, zväčšili sa aj priemery, a to až na takmer 50 mm, i hmotnosti – až na 30 dukátov (zlato) alebo 70 g (striebro). Tvorba korunovačných medailí vyvrcholila za Ferdinanda V. (1830).

Za tvorbou medailí a žetónov stáli často najvýznamnejší umelci svojej doby. Spočiatku to boli medailéri pôsobiaci predovšetkým v nemeckom Augsburgu a Norimbergu. Výroba uhorských korunovačných medailí a žetónov sa začala v priebehu 17. storočia koncentrovať do Viedne. Tento proces vyvrcholil založením ryteckej akadémie (1734). Centralizovaná výchova rytcov a medailérov vo Viedni mala za následok určitú unifikáciu umeleckého rukopisu jednotlivých tvorcov. Medzi najslávnejších autorov medailí patrili Valentin

Maler, Peter Paul Werner, Georg Wilhelm Vestner, Georg Hautsch, Lazar Gottlieb Lauffer, Benedikt Richter, Philipp Becker, Anton Maria Gennaro, Giovanni Toda, Anton Wideman, Johann Nepomuk Wirt, Jozef Daniel Böhm (rodák zo Spišských Vlachov, autor 30-dukátovej medaily Ferdinanda V. z roku 1830), Anton Scharff, Josef Tautenhayn či Karl Radnitzky. Z času na čas sa vyhotovovali korunovačné artefakty aj v iných mincovniach monarchie, zväčša sa však razili razidlami vyhotovenými vo viedenskej mincovni. K takýmto mincovniam patrila aj kremnická mincovňa, pričom tu viacero medailí vytvorili aj domáci tvorcovia. Razili sa v nej napríklad medaily dodatočne vytvorené ku korunováci Maximiliána I. (1563), vytvoril ich veľký kremnický renesančný medailér Lukáš Richter. V 17. storočí sa pre tvorbu medailí stali opäť vzorom nižšie mincové reliéfy. K najvýznamnejším kremnickým medailérom v tom období patrili Michal Sock, ktorý v roku 1608 vyhotovil medailu k bratislavskej korunováci Mateja II. (1608), a Hans Guet, autor korunovačných medailí Ferdinanda II. (1618) a Ferdinanda III. (1625). Významným tvorcom korunovačných medailí bol kremnický a viedenský medailér a technik Daniel Warou, ktorý sa preslávil vynikajúcimi portrétmi.

Čo sa týka ikonografie, na averzoch korunovačných medailí a žetónov sa zobrazovali panovnícke portréty (s uvedením dátumu a miesta korunovácie), na reverzoch bývali symbolické a alegorické výjavy (s heslom kráľa). Za všetky aspoň jeden príklad. Po tom, ako Mária Terézia nastúpila na trón, ocitla sa v neľahkej situácii. Viacerí panovníci sa usilovali spochybniť dedenie trónu po ženskej línii a hneď bola nútená viesť vojnu o rakúske dedičstvo s Pruskom (1740 – 1748). Musela preto vystupovať ako silná panovníčka, čo sa odrazilo aj na jej korunovačných medailách (Bratislava 1741). Vyobrazená bola na ich reverzoch na koni s vytaseným mečom na korunovačnom kopčeku na nábreží Dunaja v Bratislave. Jednoznačne to malo symbolizovať jej odvahu brániť krajinu.

Na záver uvedme pre predstavu niekoľko údajov k počtu razených medailí a žetónov. Napríklad pri korunováci Karola III. na uhorského kráľa v Bratislave v roku 1712 bolo na razbu oficiálnych medailí a žetónov (vo viedenskej mincovni) vyčlenených neuveriteľných 8000 zlatých. Za ne sa vyrobili dve 30- a tri 20-dukátové medaily, 542 veľkých zlatých, 676 malých zlatých, 5334 veľkých strieborných a 8800 malých strieborných žetónov. K medailám a žetónom sa zachoval aj rozdeľovník osôb, ktorým mali byť jednotlivé artefakty darované.

Bratislavské korunovačné medaily a žetóny sú svedkami slávnych čias dejín Slovenska i mesta Bratislavy. Využite preto jedinečnú šancu a prezrite si ich reprezentatívny výber v priestoroch galérie kremnického múzea.

Daniel Haas Kianička

Použitá literatúra:

1. HLINKA, J.: *Bratislavské korunovačné medaily a žetóny*. Bratislava : Obzor, 1966.
2. KIANIČKA, D.: *Medaily a žetóny razené pri príležitosti bratislavskej korunovácie uhorského kráľa Karola III. v roku 1712*. Dostupné na internete: www.numizmatikamch.sk (2011).
3. HOLČÍK, Š.: *Korunovačné slávnosti. Bratislava 1563 – 1830*. Bratislava : Ikar, 2005.
4. NOVÁK, E.: *Korunovacie a korunovační razby Habsburské monarchie v letech 1526 – 1918, I. díl*. Štíty : Veduta, 1991.
5. PÁLFFY, G.: *Mocenská a umelecká reprezentácia: Korunovácie uhorských panovníkov v Bratislave v období raného novoveku*. In PÁLFFY, G. – SOLTÉSZ, F. G. – TÓTH, C.: *Coronatus Posonii... Bratislavské korunovačné medaily a žetóny (1563 – 1830)*. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Historické múzeum, Budapešť: Maďarské národné múzeum, 2014, s. 7 – 19.
6. SOLTÉSZ, F. G. – TÓTH, C.: *Panovnícka reprezentácia na uhorských kráľovských korunovačných medailách a žetónoch*. In PÁLFFY, G. – SOLTÉSZ, F. G. – TÓTH, C.: *Coronatus Posonii... Bratislavské korunovačné medaily a žetóny (1563 – 1830)*. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Historické múzeum, Budapešť: Maďarské národné múzeum, 2014, s. 33 – 39.